

TOESPRAAK EKKLESIA AMSTERDAM zondag 11 maart 2018

De harmonie der sferen

Kees Kok

1.

Stel je eens voor dat deze aarde de enige bewoonbare planeet is van heel het universum. Dat het heelal, die oneindige ruimte vol sterrenbeelden en zwarte gaten, helemaal en louter bestaat om deze aarde met al haar bewoners, zijn ontelbare levensvormen, zijn flora en fauna, mogelijk te maken, en haar perfect te laten draaien om de zon. En stel je voor dat de mens binnen dat heel en al de enige levensvorm is die over zichzelf en zijn situatie kan nadenken en verzuchten: 'Als ik kijk naar de hemel, de maan en de sterren, wat is dan de mens?' En dat er niet elders in dit heelal op onbereikbare planeten aliens rondlopen met waanzinnig hoge IQ's die de mensheid ooit zullen aflossen.

Die vooronderstellingen zijn bijna blasfemisch in deze tijd van verre ruimteverkenningen met de meest geavanceerde satellieten, van steeds dieper in de geheimen van het heelal doordringende natuurwetenschap en de haar begeleidend sciencefiction. De mens als kroon op de schepping is volgens velen een hopeloos ouderwets idee. Eerder is hij slechts een passant binnen de voortgaande evolutie, een mix van toeval en hormonen. De mensheid zal eens verdwijnen, net als ooit de dinosaurussen, grotendeels door eigen schuld, en dat is maar goed ook. De toekomst ligt volgens die verre-kijkende, hemelbestormende profeten en professoren elders in het universum. En of wij mensen daar nog deel van gaan uitmaken, lijkt niet van belang.

In de hemel, die in de bijbel nog een soort tent is, uitgespannen over de aarde, hebben wij mensen volgens dat oude boek niets te zoeken, al beschouwen velen dat vandaag als een hopeloos gedateerd bijgeloof. Bij helder weer en buiten de nachtelijke licht-zee van de steden kun je nog steeds overvallen worden door de grootsheid van die hemel, en je klein voelen. Maar je moet volgens het zelfde 'bijgeloof' niet naar de hemel blijven staren en beseffen dat wij mensen 'bijna-goden' zijn, aangesteld als beheerders van de door God aan hen gegeven aarde. Als ik *niet* naar de hemel kijk, maar omlaag en om me heen, naar het leven hier op aarde en naar alles wat dat leven bedreigt, wordt de vraag of er elders misschien ook leven is, nogal oninteressant, of minstens voorbarig. De hemel, zegt Psalm 115, het heelal, het universum, is de hemel van God, de aarde hebt gij aan de mensen gegeven. Gegeven met de opdracht om haar vol te maken en te vervolmaken. Wat zou de mens anders op aarde moeten doen? Haar verpesten, uitbuiten en opwarmen, om vervolgens in ruimteschepen een goed heenkomen te zoeken? Heel de Thora, heel de dienst aan JHWH is erop gericht de aarde te behoeden, te koesteren, bewoonbaar en leefbaar te maken voor allen. Godsdienst is bijbels gesproken mensendienst.

2.

En dan hef je je ogen ten hemel en je ziet de zon, de maan en de sterren, heel die hemelse schare;

laat je dan niet verleiden om je voor hen neer te werpen en hen te dienen.

JHWH, jouw God, heeft hen toebedeeld aan alle volkeren onder de ganse hemel.

De zon, de maan en andere hemellichamen als Mars, Venus, Jupiter en Pluto worden door vele volkeren in bijna alle religies vereerd. In hun mythen en sagen zijn het goden en godinnen. Vandaag de dag worden ze verkend door satellieten die foto's sturen van onleefbare en onherbergzame oorden, vol kolkende, kokende of ijsskoude materie. Nog even

fascinerend en afschrikwekkend als die goden van ooit. En je hoeft geen astroloog te zijn en zeker geen horoscoop-lezer om te beseffen dat heel die onmetelijke samenhang, heel dat firmament, mede de voorwaarden schept voor het precaire evenwicht waardoor de aarde kan draaien, genoeg levenslicht krijgt, haar getijden kent, de dampkring, de atmosfeer, het klimaat. Heel die vuurspuwende en uitgedoofde planeten- en sterrenmassa's hebben hoe dan ook invloed op de aarde, op het leven, op de mens. Wij maken zelf deel uit van dat heelal. Maar hoe imponerend ook en hoe groot hun invloed op de aarde mag zijn, in het boek Deuteronomium wordt hun goddelijke status afgewezen. Je mag je niet voor hen neerbuigen. Zij waren en zijn immers niet in staat mensen te bevrijden, ze uit te leiden uit de ijzeroven, het ijzeren bestel, de slavensystemen van deze wereld.

Maar jullie heeft JHWH genomen om je uit te leiden uit de ijzeroven, uit Egypte, om voor hem tot volk te zijn, erfdeel, zoals vandaag.

3.

Psalm 19 bestaat uit twee delen die op het eerste gezicht niets met elkaar gemeen hebben. In het eerste deel wordt de hemel bezongen: de hemel ontvouwt, openbaart de 'glorie', het gewicht, het overwicht, de grootheid van Adonai. De dagen en nachten geven het aan elkaar door: alles wat zij weten, de kennis van Gods grote daden. Ruim 2500 jaar geleden sprak Pythagoras van 'de harmonie der sferen'. Hij was de eerste die de wereld *kosmos* noemde, een geordend geheel, met de grondgetallen een tot en met tien als bouwstenen.

Het is niet ondenkbaar dat de dichter van Psalm 19 daar indertijd al van gehoord had. In elk geval heeft hij het tweede deel van zijn Psalm gewijd aan de Tien Woorden van de Thora die hij 'even kostelijk als honing, ja kostbaarder dan zuiver goud' noemt. Die woorden, van een tot tien, laat hij weerklinken in de hemelen en scheppen orde in de kosmos, het universum. Het geruis, het gemurmel, het ritme van de hemel, als een woordeloze echo van het aardse leerhuis.

En de zon is geen oppergod, geen Ra, geen Zeus, geen Inti, maar een bruidegom die juichend uit zijn bruidsvertrek komt, die zin heeft in zijn werk, zijn loopbaan, zijn dagelijkse marathon van het ene naar het andere einde van de aarde. Hij laat zijn licht schijnen over de mensen en hun daden, over goed en kwaad, zonder onderscheid, onverschillig. Het verschil wordt hier beneden, onder de zon, gemaakt door ons ja of nee tegen de Tien Woorden. En die zijn, zoals ook geschreven staat, niet te hoog, die liggen niet buiten ons bereik, die moet je niet in de hemel zoeken, maar hier op onze lippen, in ons hart, in de ziel van je hart, in het hart van je verstand. Dat, die bezieling, moet je koesteren.

Bewaak jezelf, je ziel, wees waakzaam, zeer, dat je niet de woorden vergeet die je ogen hebben gezien, dat zij niet wegvallen uit je hart, geen dag van je leven.

Geef ze door aan je kinderen, aan de kinderen van je kinderen.

4.

Hoe bewaak je je ziel? Door die woorden over wat goed is en wat slecht, wat tot leven strekt en wat naar de dood leidt, in je hart te bewaren, ze niet kwijt te raken, ze door te geven aan je kinderen.

In zijn prachtige boek *Een verhaal van liefde en duisternis* vertelt Amos Oz over de gespreksavonden die hij als student meemaakte, met Sjmoe'el Hugo Bergmann, professor filosofie aan de Hebreeuwse Universiteit in Jeruzalem. Op een van die avonden sprak Bergmann over de onvergankelijkheid van de ziel als onderdeel van het universum.

*'Niets,' zei hij op een van die avonden, 'niets gaat verloren. Nooit. Het woord "verloren" zelf impliceert dat het universum als het ware eindig is en dat je eruit kunt verdwijnen. Maar nie-
ie-ts' (hij rekte het woord met opzet uit) 'nie-ie-ts ter wereld verlaat ooit het universum. En
niets kan erin. Nog geen stofvlokje gaat verloren of komt erbij. (...) Alles wordt veranderd en
getransformeerd.(...). Dus waarom, kan iemand me dat misschien eens uitleggen, waarom
willen ze me dat met alle geweld vertellen dat de enige uitzondering op deze regel, het enige
dat voorbestemd is om naar de verdoemenis te gaan, niets te worden (...) uitgerekend mijn
arme ziel is? Elk stofvlokje en elke druppel water zouden tot in eeuwigheid blijven bestaan, zij
het in een andere vorm, alles, behalve mijn ziel?' 'Niemand,' mompelde een slim jong genie
uit een hoek van de kamer, 'heeft de ziel toch ooit gezien?' 'Nee,' stemde Bergmann
onmiddellijk toe. 'De wetten van de natuurkunde en de wiskunde kom je ook niet tegen in het
café' (p. 514).*

Onze zielen maken deel uit van heel de schepping, van hemel en aarde. De hemel - het koninkrijk der hemelen - wordt ook genoemd als onze bestemming, maar daar weten we verder niets van. Israëls profeten spreken van een nieuwe hemel en een nieuwe aarde. Een nieuw universum? De hemel zwijgt, even diep als de doden. Maar wij kunnen spreken en zingen, en als bruiden en bruidegoms ons licht laten schijnen in deze wereld. Als zonnetjes in huis. Zo moge het zijn.